

เทศาภิบาล-เทศาภิบาล : แนวความคิดเกี่ยวกับกษัตริย์ ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์



อภิชา ชูติพงศ์พิสิษฐ์

อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประวัติศาสตร์การเมืองของประเทศในโลกตะวันออกและโลกตะวันตก หลายประเทศได้ผ่านพัฒนาการการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยมีกษัตริย์อยู่ในฐานะผู้ปกครองสูงสุด เช่น ไทย จีน อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย เนื่องด้วยพื้นฐานแนวความคิดเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ที่มีการแข่งขันแย่งชิง จึงนำไปสู่การปกครองที่ให้อำนาจเด็ดขาดกับผู้ปกครองเพียงผู้เดียว เพื่อควบคุมคนในสังคมและสร้างความมั่นคงให้กับบ้านเมือง*

อย่างไรก็ตามแม้ประเทศเหล่านั้นจะเคยปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่หากพิจารณาถึงแนวคิดที่มีส่วนในการกำหนดสถานะและการมีอำนาจของกษัตริย์นั้น จะพบว่ามีแตกต่างกัน เนื่องจากพื้นฐานความเชื่อในแต่ละสังคมที่ต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องศาสนา ดังนั้นบทความนี้จึงพยายามชี้ให้เห็นถึงแนวคิดพื้นฐานที่มีผลต่อสถานะและการมีอำนาจของกษัตริย์ โดยเปรียบเทียบระหว่างกษัตริย์ไทยสมัยอยุธยา-รัตนโกสินทร์ กับกษัตริย์อังกฤษและฝรั่งเศสสมัยราชาธิปไตยแบบใหม่ (New Monarchy) ซึ่งเป็นยุคสมัยที่มีการสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์และกษัตริย์อยู่ในฐานะของผู้ปกครองสูงสุด

*ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑ - ๑๒.

๑. เทวราชา : สถานะและการมีอำนาจของกษัตริย์ไทย

ลักษณะการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทย อาจกล่าวได้ว่าเริ่มต้นขึ้นในสมัยอยุธยา โดยได้รับอิทธิพลจากคติการปกครองของอินเดีย ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างแนวความคิดของศาสนาพราหมณ์และพุทธ

พื้นฐานความคิดทางการเมืองของอินเดียที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อทางศาสนานั้น ทำให้เกิดการให้อำนาจเด็ดขาดกับผู้ปกครองดินแดน เช่น แนวคิดเกี่ยวกับมนุสย์ ซึ่งทั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีบาป กิเลส ความโลภ และการแก่งแย่งชิงดี ดังนั้นหากมนุษย์มาอยู่รวมกันแล้ว จำเป็นต้องมีผู้ปกครองที่มีอำนาจเด็ดขาด สามารถใช้กฎหมายลงโทษผู้ที่ทำผิดศีลธรรมได้^๒ และในทางตรงข้ามหากสังคมมนุษย์ไม่มีกฎหมายหรือผู้ปกครองจะทำให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายในสังคม หรือแนวคิดเกี่ยวกับการปกครอง ซึ่งทั้งพราหมณ์และพุทธให้ความสำคัญกับการมีผู้ปกครองและถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น สภาพที่ขาดผู้ปกครองอาจทำให้เกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่การล่มสลายของอาณาจักร ทั้งสองแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า “ผู้ปกครอง” มีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกสังคมต้องมี ดังนั้นเพื่อให้ผู้ปกครองมีอำนาจในการควบคุมสังคม จึงมีการนำแนวคิดแบบเทวราชามาใช้เพื่อให้ผู้ปกครองอยู่ในสถานะที่เหนือกว่าบุคคลอื่น

เทวราชา คือ แนวคิดที่เปรียบเทียบกษัตริย์เป็นเสมือนเทพหรือเป็นสมมติเทพ เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากเทพ จูติลงมาปกครอง^๓ ดังนั้นกษัตริย์ตามแนวคิดแบบเทวราชาจึงไม่ใช่มนุษย์สามัญโดยทั่วไป แต่มีสถานะของความเป็นเทพที่อยู่เหนือมนุษย์ทั้งปวง ทำให้กษัตริย์มีอำนาจเหนือบุคคลอื่นในสังคมและสามารถใช้อำนาจในการปกครองได้อย่างเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยอยุธยาตอนต้น แนวคิดเทวราชาถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางเพื่อช่วยในการเสริมสร้างอำนาจของ

กษัตริย์ในยุคเริ่มแรกของการสถาปนาอาณาจักรที่จำเป็นต้องมีการปกครองแบบรวมศูนย์เพื่อให้เกิดความมั่นคง

สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเทพของกษัตริย์ เช่น การใช้คำราชาศัพท์ การประทับอยู่ในพระราชวัง พระนามของกษัตริย์ที่แสดงถึงการสืบเชื้อสายจากเทพ เช่น รามาธิบดี รวมไปถึงการมีพระราชประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกับองค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างความเคารพยำเกรงในความศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ให้เกิดขึ้นในความรู้สึกของสามัญชนทั่วไปด้วย

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเทวราชานำมาซึ่งสถานะความเป็นเทพของกษัตริย์ที่อยู่เหนือกว่าสามัญชน ทำให้กษัตริย์สามารถใช้อำนาจปกครองได้แต่เพียงผู้เดียว แต่ยังคงถูกควบคุมด้วยแนวคิดแบบธรรมราชา เพื่อให้ทรงใช้อำนาจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นธรรม มีเมตตา และไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชน

แม้ในทางทฤษฎีเราจะเห็นว่ากษัตริย์ไทยทรงมีอำนาจสูงสุดตามแนวคิดเทวราชาและการปกครองภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ในทางปฏิบัติพระองค์ไม่ได้ทรงใช้อำนาจการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินแต่เพียงผู้เดียว ทรงมีกลุ่มขุนนางเป็นผู้ช่วยในการบริหารราชการแผ่นดินตามพระบรมราชโองการ แต่ในระยะหลังกลุ่มขุนนางเหล่านี้กลับสร้างปัญหาให้กับกษัตริย์หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก่อกบฏโค่นล้มราชบัลลังก์โดยขุนนางฝ่ายกลางใหม่ในสมัยอยุธยา เช่น ออกญาศรีวรวงศ์ (สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง) ออกพระเพทราชา (สมเด็จพระเพทราชา) เนื่องจากเป็นกลุ่มขุนนางที่มีอิทธิพลและอำนาจมาก อีกทั้งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ขุนนางก็กลายเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการบริหารราชการแผ่นดิน เช่น ขุนนางตระกูลขุนนาคน

จากปัญหาการขึ้นมามีอำนาจและบทบาทของขุนนาง จนส่งผลกระทบต่อสถาบันกษัตริย์ที่ถูกลดอำนาจลง สะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดเทวราชานั้นไม่

^๒ สมบัติ จันทรวงศ์และชัยอนันต์ สมุทวณิช, ความคิดทางการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๒๓), หน้า ๙.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

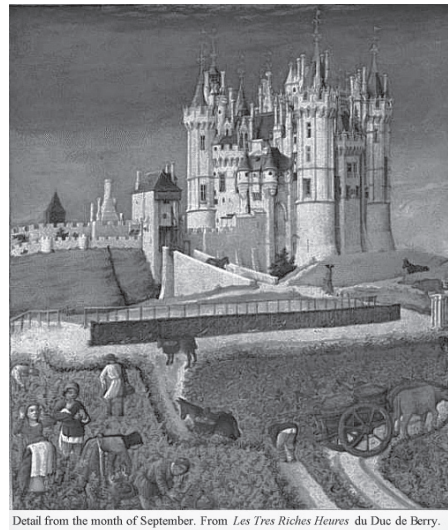
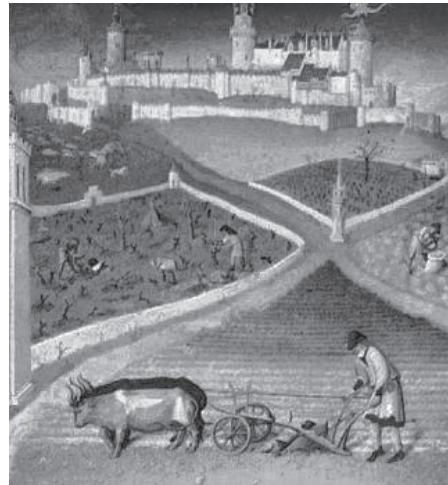
สามารถส่งเสริมให้กษัตริย์มีอำนาจในฐานะเทพได้อย่างแท้จริง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับกษัตริย์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ คือ พระองค์ทรงไม่ยอมรับแนวความคิดสถานะความเป็นเทพของกษัตริย์ แต่ทรงเห็นว่ากษัตริย์คือ มนุษย์ ซึ่งอยู่ในฐานะกษัตริย์ได้ด้วยการสืบสายโลหิตจากกษัตริย์พระองค์ก่อนและการมีความรู้ความสามารถในการปกครองที่จะนำพาอาณาจักรให้รุ่งเรืองสืบไป^๔ ดังนั้นพระองค์จะทรงให้ความสำคัญกับการมีอำนาจอยู่จริงในฐานะกษัตริย์ที่สืบสายโลหิตในวงศ์ของกษัตริย์ ไม่ใช่การมีอำนาจจากการสืบสายโลหิตจากเทพดังเช่นแนวคิดแบบเทวราชา พร้อมทั้งพยายามเสริมสร้างอำนาจและบทบาทการปกครองของกษัตริย์ให้มากขึ้น

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเทวราชาของกษัตริย์ไทยนั้นมีความสำคัญและมีส่วนช่วยในการสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยอยุธยา แต่ไม่สามารถส่งเสริมให้กษัตริย์ทรงมีอำนาจอย่างแท้จริงได้ ทำให้แนวคิดเทวราชาเริ่มหมดความสำคัญลง กษัตริย์ไทยจึงหันมาให้ความสำคัญกับการมีอำนาจอย่างแท้จริงนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา และเริ่มดำเนินนโยบายสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่รวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางและกษัตริย์สามารถใช้อำนาจบริหารราชการแผ่นดินได้ด้วยพระองค์เองอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๕

๒. เทวสิทธิ์ : สถานะและการมีอำนาจของกษัตริย์อังกฤษและฝรั่งเศส

แนวคิดเทวสิทธิ์ เป็นแนวความคิดที่อธิบายสถานะและการมีอำนาจของกษัตริย์ตามหลักศาสนาคริสต์ ซึ่งมีส่วนส่งเสริมอำนาจของกษัตริย์ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ภายหลังจากที่กษัตริย์อังกฤษและฝรั่งเศสสูญเสียอำนาจไปในยุคศักดินาสวามิภักดิ์ (Feudalism) เนื่องจากอำนาจกระจายไปอยู่กับกลุ่มขุนนางท้องถิ่น^๕ ขุนนางเหล่านี้มีอำนาจในการปกครองที่ดินของตน อีกทั้งยังมีกองทหารและข้าทาสบริวารภาย

ใต้การอุปถัมภ์ ทำให้ในยุคศักดินาสวามิภักดิ์นั้นกษัตริย์สูญเสียอำนาจอย่างมาก ในขณะที่ขุนนางท้องถิ่นกลายเป็นกลุ่มที่มีอำนาจทั้งที่แต่เดิมเคยเป็นผู้ช่วยกษัตริย์ในการปกครอง นอกจากนี้กษัตริย์ยังถูกแทรกแซงจากศาสนจักรที่ต้องการแสวงหาอำนาจทางโลกและควบคุมกษัตริย์ ทำให้อำนาจของกษัตริย์ยิ่งลดลง



Detail from the month of September. From *Les Tres Riches Heures du Duc de Berry*.

ภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในยุคศักดินาสวามิภักดิ์ที่อยู่ภายใต้การปกครองของขุนนางท้องถิ่น

(ปราสาทขนาดใหญ่เป็นปราสาทของขุนนางที่มีอำนาจปกครองที่ดินของตน)

^๔อรุณจักร สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึงพุทธศักราช ๒๔๗๕, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๗ - ๓๘.

^๕John P. McKay, Bennett D. Hill and John Buckler, A History of Western Society Volume I: From Antiquity to the Enlightenment, 3rd ed, (U.S.A.: Houghton Mifflin, 1987), pp. 248 - 249.

ต่อมาประมาณในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ ระบบศักดินาสวามิภักดิ์เริ่มเสื่อมลง ขุนนางเริ่มหมดบทบาทและอิทธิพลทางการเมือง ทำให้กษัตริย์สามารถสถาปนารบพาทในฐานะผู้ปกครองดินแดนได้อีกครั้ง ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสเข้าสู่ยุคราชธิปไตยแบบใหม่ (New Monarchy) ซึ่งหมายถึง ยุคแห่งการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยมีกษัตริย์อยู่ในฐานะผู้ปกครองสูงสุดและรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางด้วยการสร้างระบบราชการเพื่อเป็นหน่วยงานนโยบายและนำไปปฏิบัติ การจัดเก็บภาษีประชาชนเพื่อนำเงินมาใช้ในการบริหารประเทศ และการจัดตั้งกองทัพซึ่งรบในนามของกษัตริย์และประเทศชาติ

จากแนวทางการสถาปนารัฐรวมศูนย์อำนาจแทนที่รัฐในยุคศักดินาสวามิภักดิ์ดังกล่าว แม้กลไกการปกครองต่างๆ จะมีส่วนเสริมสร้างอำนาจของกษัตริย์ให้มากขึ้น ทรงควบคุมขุนนางได้มากขึ้น สามารถตัดสินพระทัยในเรื่องต่างๆ ได้ตามพระราชประสงค์ แต่อีกปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนเสริมสร้างอำนาจและสถานะให้กับกษัตริย์อังกฤษและฝรั่งเศสในยุคราชธิปไตยแบบใหม่คือ แนวคิดเทวสิทธิ์

แนวคิดเทวสิทธิ์ (Divine Right of King)

คือ ความเชื่อว่าผู้ปกครอง (กษัตริย์) ทรงได้รับอำนาจการปกครองจากพระเจ้า ตามหลักของศาสนาคริสต์นั้นโลกคือสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นและจำเป็นต้องมีผู้ปกครอง ซึ่งผู้ปกครองนั้นจะได้รับอำนาจตามพระประสงค์ของพระเจ้าให้ปกครองหมู่มวลมนุษย์^๖ ดังนั้นเมื่อผู้ปกครอง (กษัตริย์) ได้รับอำนาจจากพระเจ้าแล้ว^๗ กษัตริย์จึงสามารถใช้อำนาจในการปกครองอย่างเต็มที่ การกระทำใดที่เป็นการต่อต้านหรือจำกัดอำนาจของกษัตริย์ย่อมเป็นสิ่งที่ผิด เพราะขัดต่อความประสงค์ของพระเจ้าเป็นเจ้า

นักคิดชาวยุโรปหลายคนให้การสนับสนุนอำนาจของกษัตริย์ตามแนวคิดเทวสิทธิ์ เช่น ชอง โบแดง (Jean Bodin) นักคิดชาวฝรั่งเศสที่สนับสนุนทฤษฎีรัฐรวมศูนย์อำนาจ เขาเสนอว่า รัฐที่ต้องการความสงบต้องมีอำนาจอธิปไตย (อำนาจการปกครองสูงสุด) อยู่ที่สถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันที่มีความเหมาะสมที่สุด^๘ กษัตริย์สามารถใช้อำนาจได้อย่างสมบูรณ์ในฐานะที่ได้รับอำนาจจากพระเจ้า ทรงมีอำนาจตัดสินพระทัยทุกเรื่องเพื่อนำพาประเทศไปสู่ความมั่นคงและมีเสถียรภาพ



Jean Bodin

๒.๑ แนวคิดเทวสิทธิ์ในอังกฤษ

หลังจากยุคศักดินาสวามิภักดิ์ อังกฤษเข้าสู่ยุคการสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรัชสมัยพระเจ้าเฮนรีที่ ๗ (Henry VII, 1485 - 1509) ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ทิวดอร์ (Tudor) พระเจ้าเฮนรีที่ ๗ ทรงดำเนินนโยบายอย่างจริงจังในการสร้างรัฐรวมศูนย์กลางอำนาจโดยการวางระบบการบริหารราชการแผ่นดินใหม่^๙ ตั้งสภาที่ปรึกษาของกษัตริย์ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นขุนนางรุ่นใหม่ที่ยกษัตริย์แต่งตั้งเพื่อลดอำนาจขุนนางรุ่นเก่า พร้อมกับแสวงหาการสนับสนุนการบริหารประเทศจากชนชั้นกลางและสร้างความมั่งคั่งให้กับประเทศ สิ่งสำคัญของการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของอังกฤษคือ แม้กษัตริย์จะทรงมีอำนาจสูงสุดในทาง

^๖ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง, หน้า ๕ - ๗.

^๗แนวความคิดเทวสิทธิ์นั้น นักคิดบางกลุ่มเชื่อว่า กษัตริย์ทรงรับอำนาจการปกครองจากพระเจ้าโดยตรง แต่นักคิดบางกลุ่มเชื่อว่า การรับอำนาจของกษัตริย์นั้นเป็นการรับอำนาจจากพระเจ้าผ่านทางสันตะปาปา ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับอำนาจของสันตะปาปาที่มีเหนือกษัตริย์

^๘กุลดา เกษบุญชู มัด, วิวัฒนาการรัฐอังกฤษ ฝรั่งเศส ในกระแสเศรษฐกิจโลก จากระบบฟิวดัลถึงการปฏิวัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : ฟาติเยกาน, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐๘.

^๙John P. McKay, Bennett D. Hill and John Buckler, A History of Western Society Volume I: From Antiquity to the Enlightenment, p. 504.



ทฤษฎี แต่ในการปกครองนั้น พระองค์จะทรงบริหารราชการแผ่นดินร่วมกับสภา^{๑๐} ซึ่งตลอดสมัยราชวงศ์ทิวดอร์ กษัตริย์จะพยายามควบคุมสภาและประนีประนอมเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง เพราะการดำเนินนโยบายในการบริหารของพระองค์จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากสภา^{๑๑}



พระเจ้าเฮนรี่ที่ ๗ (Henry VII) แห่งราชวงศ์ทิวดอร์

แม้ว่าการสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของกษัตริย์อังกฤษในสมัยราชวงศ์ทิวดอร์จะช่วยให้กษัตริย์มีอำนาจมากขึ้นจนกษัตริย์สามารถควบคุมกลุ่มคนที่เคยมีอำนาจแต่เดิมได้ แต่กษัตริย์ราชวงศ์ทิวดอร์ยังคงอ้างอิงถึงการมีอำนาจตามแนวคิดเทวสิทธิ์ เช่น สมเด็จพระราชินีอลิซาเบธที่ ๑ (Elizabeth, 1558 - 1602) พระองค์ทรงเชื่อในอำนาจการปกครองที่ได้รับจากพระเจ้า ซึ่งจะทำให้พระองค์มีอำนาจอย่างสมบูรณ์ และในขณะเดียวกันทรงดำเนินนโยบายบริหารประเทศร่วมกับสภา ทรงควบคุมสภาด้วยวิธีการอันสุ่มรอบคอบและประนีประนอม ส่งผลกษัตริย์สมัยราชวงศ์ทิวดอร์

สามารถสร้างรัฐแบบรวมศูนย์กลางอำนาจได้สำเร็จ



สมเด็จพระนางเจ้าอลิซาเบธที่ ๑ (Elizabeth I) แห่งราชวงศ์ทิวดอร์

การอ้างอิงแนวคิดเทวสิทธิ์เพื่อเสริมสร้างอำนาจให้กับกษัตริย์อังกฤษนั้น เริ่มเกิดปัญหาภายหลังจากที่สมเด็จพระนางเจ้าอลิซาเบธสวรรคต พระองค์ทรงไม่มีรัชทายาท ทำให้ราชบัลลังก์สืบทอดไปสู่พระญาติ คือ พระเจ้าเจมส์ที่ ๖ (James VI) แห่งสกอตแลนด์ ซึ่งขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าเจมส์ที่ ๑ (James I, 1603 - 1625) แห่งอังกฤษ ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์สจวร์ต (Stuart)

ในสมัยของพระเจ้าเจมส์ที่ ๑ นั้น พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับแนวคิดเทวสิทธิ์อย่างมาก ทรงอ้างอิงถึงการมีอำนาจที่ได้รับจากพระเจ้า^{๑๒} แต่สิ่งที่เกิดขึ้นกลับตรงกันข้ามกับสมัยราชวงศ์ทิวดอร์ เนื่องจากการอ้างอิงแนวคิดเทวสิทธิ์ของพระเจ้าเจมส์นั้น ส่งผลให้พระองค์ทรงใช้อำนาจในการปกครองและการบริหารราชการ

^{๑๐}การปกครองในระบบสภา (Parliament) ในอังกฤษเริ่มตั้งแต่สมัยกลาง เป็นการปกครองที่มีารตั้งคณะบุคคล ซึ่งเป็นตัวแทนจากชนชั้นต่างๆ เข้ามาร่วมบริหารราชการแผ่นดิน บุคคลเหล่านี้มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาให้กับกษัตริย์ในเรื่องเกี่ยวกับการบริหารประเทศ รวมทั้งแสดงความเห็นสนับสนุนหรือคัดค้านนโยบายในบางกรณี เช่น การเก็บภาษีประชาชน ต่อมาสภาเริ่มมีบทบาทมากขึ้น เช่น การออกกฎหมาย การทำสงคราม ดังนั้นในการบริหารราชการแผ่นดินของกษัตริย์อังกฤษจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากสภาในการสนับสนุนพระองค์เพื่อให้ดำเนินนโยบายได้สำเร็จตามพระราชประสงค์ (อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์, เรื่องความรู้ในยุโรปสมัยกลาง, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : คัดติโสการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๗๘ - ๑๘๐. และ Jeremy Black, A History of the British Isles, 2nd ed. (New York : Macmillan, 2003), p. 72 - 73.

^{๑๑}John P. McKay, Bennett D. Hill and John Buckler, A History of Western Society Volume I: From Antiquity to the Enlightenment, p. 508.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า 525

แผ่นดินอย่างไม่จำกัดขอบเขตจนทำให้เกิดความขัดแย้งกับสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องการเก็บภาษีประชาชน ซึ่งพระเจ้าเจมส์ต้องการเก็บภาษีเพิ่ม แต่สภาไม่ยอมสนับสนุนความต้องการของพระองค์



พระเจ้าเจมส์ที่ ๑ (James I) แห่งราชวงศ์สจวร์ต

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับสภายังคงมีอย่างต่อเนื่องมาถึงในสมัยพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๑ (Charles I, 1625 - 1649) พระราชโอรสของพระเจ้าเจมส์ที่ ๑ พระองค์ทรงขัดแย้งกับสภาในเรื่องการเก็บภาษี และทรงพยายามใช้อำนาจตามแนวความคิดแบบเทวลีธี จนถึงขั้นที่ทรงใช้พระราชอำนาจในการยุบสภาและบริหารประเทศด้วยพระองค์เอง ปัญหาที่เกิดขึ้นนำไปสู่การต่อสู้กันระหว่างกษัตริย์-สภา เป็นสงครามกลางเมืองครั้งสำคัญ (English Civil War 1642 - 1649) ซึ่งท้ายสุดแล้วพระเจ้าชาร์ลส์ทรงแพ้และถูกประหาร ทำให้อังกฤษเข้าสู่ยุคสมัยการปกครองของโอลิเวอร์ ครอมเวล (Oliver Cromwell, 1649 - 1660) ซึ่งเป็นยุคที่กษัตริย์อังกฤษไม่มีอำนาจในการปกครองประเทศ^{๑๓}



พระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๑ (Charles I) แห่งราชวงศ์สจวร์ต

ในกรณีของกษัตริย์อังกฤษนั้นจะพบว่า การอ้างถึงแนวคิดเทวลีธีในระยะแรกของการสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีส่วนทำให้สถาบันกษัตริย์มีอำนาจมากขึ้น ดังเช่นในสมัยสมเด็จพระนางเจ้าอลิษาเบธที่ ๑ แต่เมื่อถึงในสมัยราชวงศ์สจวร์ต กษัตริย์ทรงยึดแนวคิดเทวลีธีเพื่อสนับสนุนการมีอำนาจพระองค์ จนนำไปสู่การใช้อำนาจเกินขอบเขต ทำให้กษัตริย์เกิดปัญหาขัดแย้งกับสภา และนำไปสู่กระบวนการการจำกัดอำนาจกษัตริย์ในที่สุดภายหลังการปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ (Glorious Revolution 1688) ซึ่งส่งผลให้กษัตริย์อังกฤษถูกจำกัดอำนาจ แนวคิดเทวลีธีเริ่มเสื่อมลง และสภาขึ้นมามีอำนาจในการบริหารประเทศแทนที่กษัตริย์

๒.๒ แนวคิดเทวลีธีในฝรั่งเศส

การสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของฝรั่งเศสเริ่มขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ภายหลังจากการทำสงครามร้อยปี (One Hundred Years' War 1337 - 1453) ซึ่งเป็นสงครามระหว่างอังกฤษ-ฝรั่งเศส สงครามครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากกษัตริย์อังกฤษพยายามอ้างสิทธิในราชบัลลังก์ฝรั่งเศส^{๑๔} แต่ไม่สำเร็จ อังกฤษต้องแพ้ให้กับฝรั่งเศสพร้อมทั้งสูญเสียดินแดนที่

^{๑๓}Robin W. Winks and Thomas E. Kaiser, Europe 1648 - 1815 From the Old Regime to the Age of Revolution (New York : Oxford University, 2004), p. 26.

^{๑๔}Jeremy Black, A History of the British Isles, p. 71.



อังกฤษเคยครอบครองไว้ได้บริเวณภาคพื้นทวีปยุโรปให้กับฝรั่งเศสไป^{๑๕} สำหรับฝรั่งเศสเองนั้น สงครามครั้งนี้ แม้จะทำให้เศรษฐกิจฝรั่งเศสตกต่ำ แต่กลับเป็นโอกาสให้ กษัตริย์สามารถสถาปนาอำนาจขึ้นได้ด้วยการสนับสนุนจากประชาชน^{๑๖} ภายหลังจากที่สูญเสียอำนาจให้กับ กลุ่มขุนนางสมัยศักดินาสวามิภักดิ์



การสู้รบในสงครามร้อยปี

ความเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของฝรั่งเศส เริ่มชัดเจนมากขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ เมื่อเข้าสู่สมัยพระเจ้าเฮนรีที่ ๔ (Henry IV, 1589 - 1610) แห่งราชวงศ์บูร์บง (Bourbon) ในสมัยนี้มีการปรับโครงสร้างการปกครองโดยใช้ระบบราชการที่กษัตริย์ทรงมีอำนาจเหนือขุนนาง ทรงมีกองทัพของพระองค์เอง และเร่งฟื้นฟูประเทศภายหลังการทำสงครามมาอย่างยาวนาน นโยบายการสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของพระเจ้าเฮนรีที่ ๔ ยังคงปฏิบัติสืบมาในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ (Louis XIII, 1610 - 1643) ซึ่งกษัตริย์มีอำนาจอย่างเต็มที่ เนื่องจากพระองค์ทรงปกครองประเทศเองโดยไม่เรียกประชุมสภา ในขณะที่เดียวกันพยายามทำลายอำนาจของกลุ่มขุนนางเดิม จนทำให้กษัตริย์ฝรั่งเศสมีอำนาจมากขึ้นเป็นลำดับ



พระเจ้าเฮนรีที่ ๔ (Henry IV) แห่งราชวงศ์บูร์บง



พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ (Louis XIII) แห่งราชวงศ์บูร์บง

แม้การสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของฝรั่งเศสและการสถาปนาอำนาจของกษัตริย์จะประสบความสำเร็จก็ตาม แต่กลับเกิดการต่อต้านจากกลุ่มคนบางกลุ่มที่ไม่พอใจการถูกลดอำนาจและบทบาททางการเมือง รวมทั้งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มขุนนางชนชั้นกลาง ทำให้เกิดการจลาจลครั้งใหญ่ในช่วงต้นรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ (Louis XIV, 1643 - 1715) คือ La Fronde 1648 - 1652 แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จากเหตุการณ์จลาจลทำให้พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงดำเนินนโยบายจำกัดอำนาจขุนนางอย่างเข้มงวด

^{๑๕} John P. McKay, Bennett D. Hill and John Buckler, A History of Western Society Volume I: From Antiquity to the Enlightenment, p. 367.

^{๑๖} อนันต์ชัย เลหาะพันธุ์, เรื่องน่ารู้ในยุโรปสมัยกลาง, หน้า ๑๘๔.

พร้อมกับการอ้างถึงแนวคิดเทวสิทธิ์ของกษัตริย์เพื่อเสริมสร้างอำนาจให้กับพระองค์เอง ทรงยึดถือว่าพระองค์คือตัวแทนผู้รับอำนาจจากพระเจ้า อยู่ในตำแหน่งผู้ปกครองฝรั่งเศสตามความประสงค์ของพระเจ้า^{๑๗} ทรงมีอำนาจเด็ดขาดในการบริหารประเทศ ดังนั้นในสมัยของพระองค์จะทรงแต่งตั้งขุนนางรุ่นใหม่และชนชั้นกลางให้เป็นที่ปรึกษา ในขณะที่พระองค์ทรงเป็นผู้เดียวที่จะมีอำนาจในการตัดสินใจพระทัยดำเนินนโยบายของประเทศทั้งหมด



La Fronde



พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ (Louis XIV) แห่งราชวงศ์บูร์บอง

จะเห็นได้ว่า ปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงต้นรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทำให้พระองค์ต้องให้ความสำคัญกับแนวคิดเทวสิทธิ์ ทรงยึดหลักการมีอำนาจสูงสุดในการบริหารประเทศ ควบคู่กับการเสริมสร้างสถานะความเป็นกษัตริย์ให้อยู่เหนือสามัญชนทั่วไป เช่น การประทับในพระราชวังใหญ่โต (พระราชวังแวร์ซายส์ - Versailles) ทรงมีชีวิตที่หรูหราและเต็มไปด้วยพิธีการ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีอำนาจสูงสุดที่ไม่มีผู้ใดท้าทายได้



พระราชวังแวร์ซายส์ สัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่
ของกษัตริย์ฝรั่งเศส

^{๑๗}Robin W. Winks and Thomas E. Kaiser, Europe 1648 - 1815 From the Old Regime to the Age of Revolution, p. 7.



๓. สรุป

หากเปรียบเทียบแนวคิดเทวสิทธิ์กับเทวราชา จะพบว่า แนวคิดทั้งสองมีส่วนส่งเสริมการมีอำนาจสูงสุดในการปกครองของกษัตริย์ แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องสถานะและการมีอำนาจของกษัตริย์ เนื่องจากตามแนวคิดเทวสิทธิ์ ความเป็นกษัตริย์เกิดจากการรับอำนาจจากพระเจ้ามาปกครอง ในขณะที่พระองค์ยังคงมีสถานะเป็นมนุษย์ แต่สำหรับแนวคิดเทวราชา ความเป็นกษัตริย์เกิดจากการสืบสายโลหิตจากเทพ ทำให้กษัตริย์มีสถานะเป็นเทพซึ่งอยู่เหนือมนุษย์ พระองค์จึงทรงมีอำนาจเหนือราษฎรสามัญทั่วไปและสามารถใช้อำนาจการปกครองอาณาจักรได้ นอกจากนี้หากเปรียบเทียบ

ถึงมูลเหตุการอ้างถึงแนวคิดเทวสิทธิ์และเทวราชาทั้งกษัตริย์ไทย อังกฤษ และฝรั่งเศสนั้น มักเกิดขึ้นในภาวะที่กษัตริย์ต้องการแสดงถึงการมีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดแต่ผู้เดียว เพื่อแก้ปัญหาคาถาหรือถูกท้าทายอำนาจและเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับอาณาจักร แต่การอ้างถึงการมีอำนาจไม่ว่าด้วยแนวคิดใดก็ตาม ในบางครั้งกลับไม่สามารถสร้างอำนาจที่แท้จริงให้เกิดขึ้นได้ กษัตริย์ยังคงสูญเสียอำนาจให้กับกลุ่มผู้ร่วมบริหารราชการแผ่นดิน เช่น สภา ขุนนาง ดังนั้นอำนาจแท้จริงของกษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงเกิดจากการที่พระองค์สร้างกลไกการบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพและสามารถควบคุมกลไกทั้งหมดนั้นได้ด้วยพระองค์เอง

แหล่งข้อมูล

กุลดา เกษบุญชู มีด. วิวัฒนาการรัฐอังกฤษ ฝรั่งเศส ในกระแสเศรษฐกิจโลก จากระบบฟิวดัลถึงการปฏิวัติ.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ฟาเดียวัน, ๒๕๕๒.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๓.

สมบัติ จันทรวงศ์และชัยอนันต์ สมุทวณิช. ความคิดทางการเมืองไทย. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๒๓.

อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์. เรื่องน่ารู้ในยุโรปสมัยกลาง. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ศักติโสภาคการพิมพ์, ๒๕๓๓.

อรรถจักร สัตยานุรักษ์. การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึงพุทธศักราช ๒๔๗๕.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

Black, Jeremy. A History of the British Isles. 2nd ed. New York : Macmillan, 2003.

McKay, John P., Hill, Bennett D. and Buckler, John. A History of Western Society Volume I: From Antiquity to the Enlightenment. 3rd ed. U.S.A.: Houghton Mifflin, 1987.

Winks, Robin W. and Kaiser, Thomas E. Europe 1648 - 1815 From the Old Regime to the Age of Revolution. New York : Oxford University, 2004.